

Kulturne perspektive ne generiraju se samo iz posebnosti kulturnih entiteta. Kultura se ne tvori i ne širi primarno neposrednom komunikacijom (razgovorom, gestom, proizvodom) već telekomunikacijskim sredstvima i medijima. Kulturne perspektive formiraju se na globalnoj sceni (gdje je već stvoren »osjećaj globalnosti« (*a sense of the global*) gdje mogu biti upoznate i izabrane kao obećavajuće perspektive za budućnost. Može se očekivati, kaže Milton, da kulturne perspektive mogu biti konzistentne i individualno ponesene — ako tvrdnje, norme, vrednovanja i objašnjenja ne budu međusobno proturječna. Kulturne perspektive su osloboditelne granica pojedinačnih kultura. **Environmentalizam**, u tom smislu, nastavlja Milton, može se identificirati kao tip kulturne perspektive gdje je zaštita okoliša ljudskom odgovornošću vodeće načelo.

Analizirajući nekoliko primjera kulturnih profila i kulturnih perspektiva na nekoliko konkretnih primjera, Milton konstatira višeznačnost odnosa kultura i kulturnih perspektiva. Objašnjenje tih međudnosa nije pojašnjeno. **Environmentalizam** ima svoj diskurs. Diskurs je određen komunikacijski svojim sadržajem. Treba lučiti diskurs o *environmentu* (okolišu) i o **environmentalizmu**.

Suvremeni diskurs o kulturi bez kojeg nema ni diskursa o environmentalizmu napušta mozaičnu strukturu, vidi meke granice, ali ih prekoračuje. Sudionici onoga na što se diskurs odnosi određuju mu granice, a ne analitičar. Kao i kod kultura i kulturnih perspektiva diskursi nisu asocirani područno, već uz društvene kategorije i grupe.

Analizirajući i kritizirajući ekonomska, politička, sociološka i kulturološka promišljanja i modele iz perspektiva funkcionalizma, strukturalizma i poststrukturalizma na obzorju **environmentalizma**, a uz dobru upućenost i u konkretne ilustrativno-analitičke primjere etnografskih, etnoloških i antropoloških istraživanja, u nastupe nacionalnih, internacionalnih,

državnih i nevladinih organizacija, ekspertnih grupa, političkih i ekonomskih *lobbyja* i drugih institucija, Miliona nisu potakle kultura rata, agresije i terorizma (kojih ima i u svojoj neposrednoj blizini). Možda je to preduboka planetarna rupa u koju se teško, makar s oprezom, uputiti iz relativnog mira akademskog znanstvenog bavljenja.

Knjigu Miliona uputno je i zanimljivo ne samo pročitati već imati pri ruci kao dobar podsjetnik i poticaj. U nas se zbori dosta o okolišu, o održivosti, o održivom razvitku, no rasprava o sudioništvu društva o kulturnim i antropološkim uvidima i zaključcima skromna je i jedva da se proširila izvan profesionalnog kruga i skupine na ovaj ili onaj način posebno zainteresiranih. Negdje su mirno po strani ili se katkada nameću »zeleni«, »ekolozi«, menadžeri i procjenjivači, inspektori okoliša, itd., na kulturnim istraživanjima tek načetoj sceni u Hrvatskoj.

Studentima i istraživačima, kako je to već rutinski i ciljano naznačio i sam izdavač, ova će knjiga osobito dobro doći, makar se na njoj zaustavili samo djelomično i povremeno.

Fedor Kritovac

Gerold Richter (Hrsg)

BODENEROSION

Analyse und Bilanz eines Umweltproblems

Wissenschaftliche Buchgesellschaft,
Darmstadt, 1998, 264 str.

U ovoj knjizi problematika okoliša koncentrirana je na samo jedan aktualni fenomen, na eroziju tla. Knjiga je tim više značajnija jer se u njoj sustavno prezentiraju problemi istraživanja erozije tla. Ona nije prikaz količina izgubljenog tla, nego načina njegova očuvanja. Povijest istraživanja ovog fenomena u srednjoj Europi seže između 50 i 60 godina unazad. Međutim, posljednjih 30–40 godina došlo je do

diferencijacije i specijalizacije istraživačkih problema erozije tla.

Bodenezosion (Erozija tla) zbornik je više autora (Karl Auerswald, Dietrich Barsch, Bodo Bernsdorf, Josef Breburda, Michal Fander, Monika Frielinghaus, Wolfgang Hassenpflug, Hartmut Leser, Thomas Moismann, Dieter Nill, Volker Prasuhn, Gerold Richter, Daniel Schaub, Jürgen Schmidt, Reinhard-Günter Schmidt, Gerd Schukrat, Achim Schulte, Otmar Seuffert i Wolfhard Symader). To prije svega svjedoči o volji i discipliniranosti autora da se izradi ovakva monografija, ali i o tome da bi se veoma teško našao jedan autor koji bi ovako obuhvatio i temeljito opisao raznolike probleme erozije tla i zaštite tla.

Knjiga ima pored *Uvoda* (Josef Breburda i Gerold Richter) tri dijela. *Procesi i utjecaj erozije tla* (31–94), *Aktualni problemi istraživanja erozije tla* (95–167) i *Erozija tla i zaštita tla* (169–242). Tekstovi su popraćeni sa 82 skice, sheme i grafikona, te 38 tablica. Na kraju knjige pridodana je literatura i predmetno kazalo.

U pojmovnom pogledu **erozija tla** u geomorfologiji označava odnošenje zemljine površine tekućom vodom. Padaline i snježni pokrivač vode oticanju površinskog sloja, ako on nije prekriven vegetacijskim pokrovom. Nestanak površinskog materijala izaziva smanjenje vegetacijskog pokrova na tom području pa kiše dodatno ispiru zemlju. S druge strane na području na koje se materijal deponira nastaje novi vegetacijski pokrov. Sve to utječe na izmjene oblika zemljine površine, klimatske promjene i vegetacijski sastav.

U vrijeme dok je čovjek kultiviranjem zemljišta veoma malo utjecao na njegove promjene, glavnu ulogu u eroziji tla imala je voda i vjetar (iako se eroziju teško može pojmovno vezivati uz vjetar). Ovakvu eroziju se naziva **normalna erozija**, za razliku od **kulturno uvjetovane**

erozije tla. Najznačajnije djelovanje čovjeka bilo je paljanjem i krčenjem šuma i pretvaranjem u obradiva poljoprivredna tla. Nakon iscrpljenosti zemljišta, čovjek je poduzimao nova krčenja i tako izlagao prostor utjecaju različitih erodivnih čimbenika.

U novijoj ljudskoj povijesti povećanje stanovništva pridonosilo je čovjekovom utjecaju na širenje poljoprivrede. Tako se u razdoblju od 800 – 1150 godine n.e. u zapadnoj i srednjoj Europi povećao broj stanovnika od 5 na 15 po kvadratnom kilometru. Kolike razmjere je zahvatilo uništavanje šuma, usljed širenja poljoprivrede, pokazuje i naredba danskog kralja Christiana VII iz 1792. godine koji je naredio ponovno pošumljavanje. Anglosaksonski pjesnik naziva poljoprivrednika »užasnim neprijateljem šume«. Održanju pojedinih revira šumskog pokrova pogodovale su odluke feudalaca da se dijelovi šuma rezerviraju samo za lov. Način života srednje- i novovjekovnih feudalaca, ponajprije kolektivni lovovi, i nesvjesno su bili značajan čimbenik održanja šuma.

Privođenje velikih prostora poljoprivrednim kulturama omogućilo je djelovanje vjetra. Tako je (od 1954.) u sibirskim stepama oko 42 milijuna hektara kultivirano (25,5 milijuna samo u Kazahstanu). Nakon nekoliko godina urodi su smanjeni na polovinu. Erozijom je smanjen sloj humusa između 10 i 20 cm. Na tako smanjene sloja humusa, minerazliziranje tla dodatno je djelovalo na njegovo zagađenje. U SAD je milijun kvadratnih kilometara erozijom razoreno, a naseljavanje bjelaca (oko 400. 000 u Oklahomi) i ekstenzivna poljoprivreda to je pojačavala. Kasnije su vjetrovi što su se razvijali u pješćane oluje pojačavali negativne efekte na tlo. Američke procjene godišnjih šteta od erozija tla kreću se oko 44 milijarde dolara.

Katastrofe izazvane erozijama tla u SAD, uvjetovale su osnivanje **Soil Conservation Service** (odjel za poljoprivredu) sa zadatkom da sustavno istražuje ovaj fe-

nomen i predlaže mjere za njegovo suzbijanje. Tako je 1917. godine utemeljena i mjerna stanica za mjerenje erozije tla. Od tada su SAD vodeća nacija u istraživanju i predlaganju mjera zaštite tla od erozije. U Njemačkoj je istraživačka praksa započela 1935. godine. Od 1944. godine započinju kartiranje erozija tla u okolici Magdeburga (27,5 km²). Prva kartiranja se odnose na štete od erozija na osnovi profila tla i mogla su obuhvatiti samo ograničena područja. Kasnije su, radi povećanja prostornog obuhvata, nalazi na nekim prostorima prenošeni na slična područja. To je Schultz primijenio u Thüringenu. Pored toga pristupilo se (1952. godine) u Njemačkoj kartiranju i drugih čimbenika što utječu na eroziju i njihovih kombinacija, primjerice za područje Rhein–Mein i Nordrhein–Westfalen. Od tada se istraživačka praksa proširila na brojna područja ne samo kao mjerne stanice, nego i kao istraživački programi, pa i različiti modeli.

Posljedice erozije tla često se potcijenjuju, jer se ne razmišlja kompleksno, tj. i o s njom povezanim posljedicama: opstanak životinja i biljaka, a time i samog čovjeka. Kakve će biti posljedice preko 7.000 požara 1998. godine u Hrvatskoj? Europski savjet je 1973. godine izradio europsku kartu tla koja posebno zahtijeva zaštitu tla.

Bodenerozion namijenjena je ponajprije stručnjacima za ovo područje zaštite okoliša – pedolozima, geografima itd. Međutim, nije na odmet da ju bar pregledaju i zainteresirani pojedinci iz drugih struka. Ona nam naime pokazuje da je erozija tla kompleksan fenomen što utječe na opstanak biljaka i životinja, a ljudsko djelovanje ga pojačava.

Ivan Cifrić

Wilhelm Lütterfelds und Thomas Mohrs
(Hrsg)

EINE WELT – EINE MORAL?

Eine kontroverse Debate

**Wissenschaftliche Buchgesellschaft,
München, 1997, 254 str.**

U raspravama o različitim aktualnim problemima, što prelaze granice neke zemlje ili regije, često se koristi termin »svijet« u različitim značenjima. Upotreba tog termina katkad je ovisna o »potrebi« samoga diskursa. Ponekad se pretpostavlja, a ponekad ne, postojanje »jednog svijeta«. Međutim, njegov sadržaj ostaje često vrlo »maglovit« ili se odnosi samo na onu dimenziju njegove »arhitekture« o kojoj je riječ u raspravi: financijska, ekološka, ekonomska, politička, sigurnosna itd. Katkad je u diskursu upravo poželjno pretpostaviti postojanje »jednog svijeta«, dok je u nekim drugim slučajevima opet poželjno njegovo ignoriranje. Već sama ta činjenica kolokvijalnog (i ne samo kolokvijalnog) razmišljanja postavlja pitanje postoji li uistinu danas »jedan svijet«, treba li nam uopće jedan svijet itd. O tome postoje različita mišljenja. Naravno, pod terminom »svijet« često mislimo na onaj sadržaj koji ima sociološko značenje »društva«. Ako se i složimo da postoji »jedan svijet«, ne moramo se složiti da postoji »jedno svjetsko društvo«. U našem razmišljanju, barem za sada, postoji globalna arhitektura »svjetskog društva« i neki procesi što nagovještaju neka moguća obilježja svjetskog društva ako se ono ikada bude formiralo kao društvo sa svim obilježjima društva.

Suočeni s različitim postupcima pojedinih zemalja, međunarodnih organizacija, institucija i »svjetske zajednice«, često ih moralno prosuđujemo. Ponekad to ovisi o objektivnim ili individualnim prilikama: ako postupci odgovaraju našim moralnim uvjerenjima ili uvjerenjima društva i kulture u kojoj smo formirani, najčešće kažemo da su postupci »svijeta« mo-